

O'QUVCHILARDA VOKAL VA XOR SAN'ATI ASOSLARI HAQIDA TUSHUNCHA SHAKLLANTIRISH

Turg'unova Gulshoda Raxmonjon qizi

Namangan davlat pedagogika instituti magistranti

Annotatsiya: Mazkur maqolada umumta'lim maktablarida o'quvchilarda vokal va xor san'ati asoslari haqida tushuncha shakllantirishning pedagogik tamoyillari va metodik usullari tahlil qilinadi. Vokal va xor ko'nikmalari, musiqa madaniyati darslarida o'quvchilarning ijodiy va estetik rivojlanishiga muhim ta'sir ko'rsatadi. Maqolada vokal san'ati asoslarining to'g'ri o'rgatish metodlari, ovoz chiqish texnikalari, intonatsiya, va ifodaviylikni rivojlantirishga qaratilgan mashqlar tavsiflanadi. Xor ijrosi, guruhda sinxronlik va ovozlarni uyg'unlashtirish jarayonlari ham muhokama qilinadi. Pedagogik yondashuvlarning samaradorligi, o'quvchilarda musiqa va ijro etish madaniyatini shakllantirishda jamoaviy ish va individual yondashuvlar o'rtasidagi muvozanatga e'tibor qaratiladi.

Kalit so'zlar: vokal san'ati, xor ovozlari, balans, melodiya, ritm, garmoniya, vokal texnikasi, xor drijorligi.

FORMING STUDENTS' UNDERSTANDING OF THE FUNDAMENTALS OF VOCAL AND CHORAL ART

Turgunova Gulshoda Rakhmonjonovna

Graduate student of Namangan State Pedagogical Institute

Abstract: This article analyzes the pedagogical principles and methodological methods of forming an understanding of the basics of vocal and choral art in secondary schools. Vocal and choral skills have a significant impact on the creative and aesthetic development of students in music culture classes. The article describes the methods of correct teaching of the basics of vocal art, exercises aimed at developing voice techniques, intonation, and expressiveness. Choral performance, the processes of synchronicity and harmonization of voices in a group are also discussed. Attention is paid to the effectiveness of pedagogical approaches, the balance between teamwork and individual approaches in the formation of music and performance culture in students.

Keywords: musical perception, aesthetic thinking, creative thinking, emotional sensitivity, musical expression, pedagogy, creative ability, choir, vocal, music education.

Zamonaviy jarayonda o'tmish an'alariga yangicha qarash, ilg'or rivojlangan texnikadan munosib foydalanish hamda komil insonni tarbiyalash kabi omillarga alohida e'tibor qaratilmoqda. Zero, komil inson tarbiyasida musiqa eng muhim, ya'ni insonlarni ruhiy hamda ma'naviy tarbiyasiga asos bo'la oladigan omil sifatida qaraladi. O'quv-ta'lim jarayonining barcha bosqichlarida bunga e'tibor berilishining sababi ham shunda ekanligi shubhasizdir. Qolaversa, ta'limda alohida-alohida standartlar tarzida ishlangan dasturlar asosida faoliyat olib borish yo'lga qo'yilmoqda. Natijada o'qitish mezonida qo'llanilayotgan adabiyotlar va mavjud barcha nashrlarni zamonaviy talab darajasidagi yangi qarashlar bilan boyitish, shaklan hamda mazmunan yahlit bir o'quv adabiyoti ko'rinishiga keltirib takomillashtirish taqozo etilmoqda.

O'quvchilar ovozi to'g'ri tarbiyalash va saqlash uchun ular bilan muntazam suhbatlar va tushuntirish ishlari o'tkazib turish kerak. O'quvchilarda musiqani idrok etish malakalarini shakllantirish uchun, avvalambor, ularda musiqiy eshitish qobiliyatini shakllantirish kerak. Musiqiy asarni tinglab, idrok etish uchun asarning kuy yo'nalishi, lad-garmonik tuzilishi, janri va hokazolarni bilishi lozim. Buning uchun nafaqat musiqa qonunlari, prinsiplari, musiqaning tuzilishi shakida bilish, balki musiqaga nisbatan muhabbat va qiziqish bo'lmog'i darkor. Gohida musiqaning hamma koidalarini biluvchi mutaxassis musiqachini uchratamiz, lekin u musiqaga nisbatan emotsional lokayd bo'ladi. Gohida musiqa qonun-koidalaridan mutlako behabar, ammo musiqani jonu dili bilan sevuvchi insonlarni ko'ramiz. Shuning uchun musiqiy tarbiyaning yeng asosiy vazifasi o'quvchilarga musiqiy qo'shiq o'rgatish, musiqa savodi, nota yozuvini o'rgatish emas, balki ularda emotsional ko'tarinqilikni, badiiy-estetik dunyoqarashni, estetik didni shakllantirishdir. Darsda belgilangan asosiy pedagogik maqsadlar, musiqani idrok etish musiqiy faoliyatlar uzviy yaxlitlikda olib borilganda o'quvchilarda musiqiy malakalarni shakllantirish jarayoni samarali kechadi.

Boshlang'ich sinf o'qituvchilarida qo'shiq kuylash malakalarini shakllantirish musiqa darsi oldida turgan muhim masalalardan biridir. Ko'pchilik bo'lib qo'shiq kuylash – musiqaviy qobilyatning rivojlanishidi, kuylash malakalarining shakllantirishda, shu jumladan, bo'lajak musiqashunoslarni tayyorlashda muhim o'rin tutadi. Qo'shiq aytish kuylovchiga faqat estetik zavq bermasdin, bo'lajak musiqashunoslarni tayyorlashda ham katta ahamiyat kasb etadi. Qo'shiq aytish kuylovchiga faqat estetik zavq bermasdan, balki eshitish qobilyatining rivojlanishiga yordam beradi, nafas yo'llarini rivojlantiradi.

Kuylash malakalarini shakllantirish va rivojlanirib borishda kichik va qisqa kuylash mashqlari ham alohida ahamiyat kasb etadi. Buning uchun mashqlarni tez – tez takrorlab turish va o'quvchilarni guruhga bo'lib kuylashni joriy etish foydalidir. Musiqa asarini esa, kichik bo'laklarga bo'lib o'rganish yaxshi samara beradi. Buning uchun qo'shiqning umumiy harakteridan uzoqlashmaslik, jummlar

orasidagi o'zaro bog'lanish va izchillikning to'laligicha saqlash kerak. O'quvchilar qo'shiqni ijro etayotganlarida o'zaro bir – birlarini eshitib quylashlariga alohida e'tibor berish, ayrim hollarda esa yakkaxonlik hamda ko'pchilik ijrosini qanday tinglash kerak ekanligi to'g'risida tushuncha berib borish nazardan chetda qolmasligi kerak.

Vokal san'ati bo'yicha o'quvchilarga o'rgatiladigan asosiy ko'nikmalar quyidagilardan iborat:

- **Ovozning to'g'ri texnikasi:** ovoz chiqishi uchun nafas olish va tovushni boshqarish usullarini o'rganish.
- **Ovozning ranglari:** har bir ovoz turini aniqlash va uning tabiiy rangini ishlatish.
- **Melodiya va ritm:** musiqa melodik chizig'ini to'g'ri ifodalash va uning ritmik tuzilishini his qilish.
- **Vokal ifodasi:** musiqa asarlarini to'g'ri ifodalash, har bir kompozitsiyaning his-tuyg'ularini yetkazish.

O'quvchilarga vokal san'atini o'rgatish orqali ularning nafaqat musiqa ko'nikmalarini, balki nutq madaniyati va umumiy estetik sezgirliklarini ham rivojlantirish mumkin.

Xor san'ati — bu bir nechta ovozlarning bir vaqtning o'zida muvofiqlashib, bir-birini to'ldirishi orqali ijro etiladigan musiqa shaklidir. Xor ijrochilari o'z ovozlarni nafaqat individual ravishda, balki guruh sifatida ham boshqarishlari kerak. Xor san'atini o'rgatish jarayonida o'quvchilarda quyidagi qobiliyatlar shakllanadi:

- **Garmoniyaning tushunilishi:** xor musiqasida ovozlar bir-biriga qarama-qarshi bo'lishi mumkin, ammo ular uyg'un va ahillikda ijro etilishi zarur. Xor musiqasi, asosan, harmonik tuzilma orqali ifodalanadi.
- **Bloklar va vaqti-vaqti bilan kirish:** xor san'ati ijrosida ovozlarning qat'iy kiritilish tartibi, vaqtni his qilish va musiqa kollektiv ifodasi muhimdir.
- **Xor dirijyorligi:** xor rahbarining roli o'quvchilarni birlashtirish va ularning ovozlarni to'g'ri tashkil qilishda muhim ahamiyatga ega. Dirijorning rahbarligi xordagi musiqaviy shakllarni muvofiqlashtirishda va individual xatolarni to'g'irlashda yordam beradi.

Xor san'ati o'quvchilarga nafaqat musiqa texnikasini, balki bir jamoa sifatida ishlash, birgalikda muvofiqlashish va bir-birini tinglashni o'rgatadi.

O'quvchilarda vokal va xor san'ati asoslarini shakllantirishning bir nechta muhim jihatlari bor:

1. **Badiiy va estetik rivojlanish:** vokal va xor san'ati orqali o'quvchilar musiqa san'ati bilan tanishib, uning go'zalligi va ifodakorligini o'rganadilar. Bu jarayon ularning estetik ko'rinishini va badiiy dunyoqarashini kengaytiradi.
2. **Ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirish:** xor musiqasi guruh bo'lib ijro etiladigan san'at turi bo'lgani uchun, o'quvchilar bir-birlari bilan jamoaviy

ishlashni o'rganadilar. Bu ularning hamkorlik, muvofiqlashuv va ijtimoiy muloqot ko'nikmalarini rivojlantiradi.

3. **Intellektual va hissiy rivojlanish:** musiqa, ayniqsa vokal va xor ijrosi, aqliy va hissiy intellektni rivojlantirishga yordam beradi. Musiqa asarlarini eshitish va ijro etish orqali o'quvchilar ko'plab ma'lumotlarni (ritm, melodiya, harmoniya) o'zlashtiradilar va o'z his-tuyg'ularini musiqa orqali ifodalashni o'rganadilar.

Vokal va xor san'ati o'quvchilarning musiqa, badiiy va ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Vokal texnikalari va xor ijrosi o'quvchilarni birinchi navbatda ovoz boshqarish, melodik va ritmik tuzilmalarni tushunish, va bir guruh sifatida ishlashga o'rgatadi. O'qituvchilar uchun ushbu san'atlarni o'rgatishda metodik yondashuv va amaliy mashg'ulotlar o'quvchilarning muvaffaqiyatli rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi PF-4947-son Farmoni.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Madaniyat va san'at sohasini yanada rivojlantirish va takomillashtirishga doir chora-tadbirlar to'g'risida"gi Qarori. 2017 yil 31 may №PQ-3022. "Xalq so'zi" gazetasi, 1 iyun 2017 yil.
3. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi qonuni. T.1997.
4. Turaev Yu., Amanullaeva D. Voprosq metodiki prepodavaniya estradnogo peniya. Uslubiy o'quv qullanma. T., 2004.
5. Jalilov M.R, Sadirov J.S: "Qo'shiqlar hrestomatiyasi". Toshkent: O'qituvchi. 1995.
6. Qo'chqorov G'. Folklor qo'shiqchiligi.- T., 2005.